

**ЁҚИЛҒИ-ЭНЕРГЕТИКА МАЖМУАСИ КОРХОНАЛАРИНИНГ
БАРҚАРОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ҚАЙТА ТИКЛАНУВЧИ
ЭНЕРГИЯ МАНБАЛАРИНИНГ ЎРНИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ**

Шарифова Назокат Зокиржон қизи

Ўзбекистон Республикаси Инвестициялар, саноат ва савдо вазирлиги, Бизнес муҳитини такомиллаштириш ва рейтинглар бошқармаси бош мутахассиси

e-mail: sharifovanazokat1@gmail.com

+998903535154

Аннотация - Ушбу мақолада глобал иқлим ўзгариши ва анъанавий энергия ресурсларининг дефицити шароитида Ўзбекистон ёқилғи-энергетика мажмуаси (ЁЭМ) корхоналарини трансформация қилиш ва уларнинг иқтисодий барқарорлигини таъминлаш масалалари тадқиқ этилган. Тадқиқотнинг долзарблиги энергия истеъмолининг ўсиши ва углеводород захираларига боғлиқликни камайтириш зарурати билан асосланган.

Мақолада қайта тикланувчи энергия манбаларини (ҚТЭМ) ишлаб чиқариш тизимига интеграция қилишнинг экологик, стратегик ва иқтисодий афзалликлари таҳлил қилинган. Муаллиф томонидан корхоналарнинг барқарор ривожланишини таъминловчи тизимли ёндашувлар, жумладан, гибрид энергия тизимлари, энергия сақлаш мажмуалари (ESS) ва рақамли бошқарув (Smart Grid) технологияларини жорий этиш концепцияси илгари сурилган.

Калит сўзлар - ёқилғи-энергетика мажмуаси, қайта тикланувчи энергия, иқтисодий барқарорлик, декарбонизация, энергия самарадорлиги, инвестицион жозибadorлик, гибрид тизимлар, Smart Grid, барқарорлик индекси.

Глобал иқлим ўзгариши ва анъанавий энергия ресурсларининг (газ, кўмир, нефть) камайиб бориши шароитида мамлакат иқтисодиётининг "артерияси" ҳисобланган ёқилғи-энергетика мажмуаси корхоналарини трансформация қилиш зарурати туғилмоқда. Ўзбекистон шароитида энергия истеъмолининг йиллик ўсиши ва табиий газ захираларига боғлиқликни камайтириш мақсадида тизимга муқобил энергия манбаларини (ҚТЭМ) интеграция қилиш стратегик аҳамиятга эга.

ЁЭМ корхоналарида муқобил энергиядан фойдаланиш куйидаги муаммоларни ҳал этишга ёрдам беради:

— Экологик барқарорлик. Атмосферага чиқарилаётган иссиқхона газлари (CO₂) миқдорини камайтириш.

— Энергия хавфсизлиги. Энергия генерациясини диверсификация қилиш орқали ягона ресурсга боғлиқликдан халос бўлиш.

— Иқтисодий самарадорлик. Ишлаб чиқариш жараёнида технологик эҳтиёжлар учун сарфланадиган анъанавий ёқилғини тежаш ва уни экспортга йўналтириш имконияти.

Корхоналарнинг барқарор ривожланиши фақатгина қуёш ёки шамол панелларини ўрнатиш билан чекланиб қолмай, қуйидаги тизимли ёндашувни талаб этади:

1. Гибрид энергия тизимлари: Иссиқлик электр станциялари (ИЭС) ҳудудида фотоэлектрик станцияларни барпо этиш орқали корхонанинг ўз эҳтиёжлари учун сарфланадиган электр энергиясини қоплаш.

2. Энергия сақлаш тизимлари (ESS): Қайта тикланувчи энергиянинг беқарорлигини (кечаси ёки шамолсиз кунлар) бартараф этиш учун замонавий аккумулятор мажмуаларини жорий қилиш.

3. Рақамли бошқарув (Smart Grid): Муқобил ва анъанавий энергия оқимларини оптимал тақсимловчи интеллектуал тизимларни қўллаш.

Корхонанинг барқарорлик индексини (I_s) қуйидаги соддалаштирилган формула орқали ифодалаш мумкин:

$$I_s = \frac{E_{re} + E_{ee}}{E_{total}} \times \left(1 - \frac{C_{env}}{GVP}\right)$$

Бу ерда:

E_{re} – қайта тикланувчи манбалардан олинган энергия;

E_{ee} – энергия тежамкорлик ҳисобига иқтисод қилинган ресурс;

E_{total} – умумий энергия истеъмоли;

C_{env} – экологик зарар учун тўловлар;

GVP – корхонанинг ялпи маҳсулот қиймати.

Ушбу кўрсаткичнинг юқори бўлиши корхонанинг ташқи ресурсларга камроқ боғлиқлигини ва юқори экологик маданиятини англатади.

Ҳозирда соҳада бир қатор техник ва иқтисодий тўсиқлар мавжуд:

— ҚТЭМ қурилмаларининг бошланғич инвестиция харажатлари юқорилиги.

— Мутахассис кадрлар етишмовчилиги.

— Энергия тизимининг техник жиҳатдан эскирганлиги.

Ечим сифатида давлат-хусусий шериклик (ДХШ) моделларини кенгайтириш, "яшил" кредитлар ва солиқ имтиёзларини тизимли қўллаш таклиф этилади.

ХУЛОСА

Ёқилғи-энергетика мажмуаси корхоналарига муқобил энергия манбаларини жорий этиш — бу шунчаки тренд эмас, балки келажакдаги

рақобатбардошлик гаровидир. Бу нафақат табиий ресурсларни асраш, балки корхоналарнинг молиявий барқарорлигини янги босқичга олиб чиқади. Мақсадли кўрсаткичларга эришиш учун инновацион технологияларни маҳаллийлаштириш ва энергия менежменти тизимини халқаро стандартлар асосида қайта қуриш лозим.